

שווא "הדומות" אצל "מנחת שי" השלמתו של תהליך

כך שח לי לאחרונה אחד מתלמידיי לשעבר, המשמש כיום מורה מצליח ללשון עברית בבית הספר התיכון: "אינני נוהג ללמד את תלמידיי את כלל ה' של הבחור, אלא את ארבעת הכללים הראשונים בלבד". ונימוקיו עמו: (א) תפוצתן של הצורות שיש בהן מפגש של שני עיצורים דומים, שהראשון שווי, קטנה היא. (ב) נעותו של שווא "הדומות" בפי יהודי תימן אין תחולתה מלאה.

וממש בימים אלה ביקשני איש-ספר ממכריי לפסוק לו הלכה בעניין קריאה מדוקדקת של המלה "צדדי" (במשפט: "עסקנו בזה משני צדדי הבעיה"). ההתחבטות הייתה, כמובן, בין "צדדי" ו"צדדי".

ומאחר ששאלת ההתייחסות לשווא "הדומות" עולה מדי פעם בקרב מורים ללשון בסמינרים, אסקור כאן את התייחסותם של מדקדקינו אל שווא זה למן דורות ראשונים. שווא "הדומות" (אצל הבחור וקודמיו) נידון בהרחבה ע"י ברגרין¹ וילון², ומה שנביא כאן ממאמריהם — אבני דרך ימשש לנו, ו"מנחת שי" הוא המשכה של אותה דרך.

דעת המדקדקים עד הבחור

אהרן בן-אשר³ כך הוא אומר בענייננו⁴: "סימן שתי אותיות⁵ אשר בתיבה אחת צבותות⁶ זו לעומת זו חרותות⁷. כל המקרא על זה, מפי כל סופר וחזוה⁸ הסימן הטוב הזה עוד לא ירזה⁹: אם געיא לאות ראשון תקדום בנעימת לחשון¹⁰, יפתח פיו באות הראשון¹¹, כגון: יסכהו צאלים צָלָלו [איוב מ', כב], קָלְלִי גְלָלִי [נחמ' י"ב, לו], המלְקָקִים [שופ' ז', ו-ז], קָלַת הרעים [זכ' י"א, ג], אשר לְקָקוּ [מ"א כ"א, יט], קָבָוֹת אלפי יי, לו], בקָבָוֹת נחלי שמן [מיכה ו', ז]. ואם אין געיא אצלם, לא יפתחו לעולם, אבל

1. ני ברגרין, כלל ה' של ר' אליהו בחור — פרק בתולדות הדקדוק העברי, לשוננו טז (תשי"ח-ט'), עמ' 169-179; יז (תשי"ג-יא), עמ' 177-178. [מכאן ואילך: ברגרין].
2. חנוך ילון, גלגולי כללי השווא שבאותיות הדומות, לשוננו כז-כח (תשכ"ג-כ"ד), עמ' 84-95, 224. [מכאן ואילך: ילון].
3. אהרן בן אשר, ספר דקדוקי הטעמים, מהד' א' דותן, ירושלים תשכ"ז, שער ה' (עמ' 115).
4. על טיבו של שווא זה יש בידינו עדויות מאוריגניס ו"מאמר השווא" (=Kurt Levy), ולא נביאן כאן, אך ר' ברגרין 172, ילון 85.
5. ובמהד' בר-שטראק: "אותות". ומעניין להשוות את נוסחו של כלל זה (בן-אשר) במהד' דותן ובמהד' ב"ש בפרטים נוספים.
6. מחוברות, צמודות (דותן 189).
7. כתובות (שם שם).
8. מלמד (שם, שם).
9. ייגרע, יחסר (שם, שם).
10. בניגון, בהגייה (שם, שם).
11. בשווא שתחת האות הראשון (שם שם). ההדגשה שלי (צ"ב).

גוללם^{11א}, לא יפצחו במלם¹², כמו: רבבות אפרים [דבי לייג, יז], חקקיראון [יש' י, א],
הקנו אתנו [יר' ג, כב], הקני אני [יחי לייד, כ ועוד], והכל לזה דומה¹³.
ואייכ, לפי בן-אשר, המתג הוא ציין השווא הנע ב"הדומות", והיעדרו מלמד, כי
ביצועו הפונטי של השווא הוא ביצוע אפס תנועה (=שווא נח).

ר' יהודה חיוגי לא כך לימדנו, וז"ל בספר אותיות הנח והמשך¹⁴: "וכן שיהיו שתי
אותיות דומות, כמו קללת¹⁵ יותם בן ירובעל¹⁵, רבבות¹⁶ אלפי ישראל, שהלמד והבית
הראשונות פתוחות ונתקבצו התנועות אשר לפניהם ואחריהם, ואלו היו משאר אותיות
היתה שוא נחה ומפסקת בין התנועות, כמו צדקת ה¹⁷, צדקות ה¹⁸. ובספר הנקוד¹⁹ כך
הוא אומר: "אם היו שני אותיות נחברים יפתח השוא²⁰ כמו ויתגודדו²¹ ויעוללוהו²²,
ויהיו נודדים²³, דללו²⁴ וחרבו, ויתרוצצו²⁵, והדומה להם, ואם היה שבור²⁶ לא יתנועע כן
כמו כי רנת²⁷ רשעים, ושדדו²⁸ את בני קדם... או יהיה בין געיא וטעם כמו מללי²⁹ גללי
ודמיהם".

לפי תפיסת חיוגי כל שווא הדומות הוא נע³⁰, חוץ ממצב אחד: אם קודם לשווא חירק
חסר שאין עמו מתג. במצב כזה השווא הוא נח.

ר' יונה אבן גינאח ממשיך בדרכו של חיוגי ומסתמך עליה³¹: "ויקבצו גם כן בין שלש
אותות נעות במלה אשר תבאנה בה <סמוכות> שתי אותות דומות זו לזו, כאשר באר זה
<כבר> ר' יהודה³² בספר "אותיות הרפיון"³³. ובהתאם לגישה זו קובע אבן גינאח
"שתנועת האות הגרונית ותנועת הכפל המונע חובה"³⁴. העולה מכאן הוא, כי ריבי"ג קובע
אף הוא ששווא הדומות הוא נע לפי תנאיו של חיוגי, והוא מוסיף עליו ששווא זה יש
לסמנו בחטף פתח, ואף להגותו כן.

- 11א. = כורכן ביחד וקוראן כהגה אחד (כפול) (שם שם).
12. = לא יפצחו (או יבקעו וייפרדו) בדיבורן, בשעת הגייתן (שם שם).
13. = וכדומה (שם שם).
14. יהודה חיוגי, שלשה ספרי דקדוק, מהד' נוט, ירושלים תשכ"ח (ד"צ לונדון וברלין תר"ל), עמ' 6.
15. שופטים ט', זו (וצ"ל: ירבעל): קללת (הניקוד, כאשר משלי הוא, עי"פ תני"ך דותן, הוצ' "עדי").
16. במדבר י', לו: הקבוצות.
17. דברים לייג, כא: צדקת.
18. שופטים ה', יא; מיכה ו', ה: צדקות.
19. ר' הע' 14 לעיל. שם, עמ' 130.
20. = ייהגה כחטף פתח.
21. מלכים א' י"ח, כח: ניתגודדו.
22. שופטים כ', מה: ניעללוהו.
23. הושע ט', יז: נדדים.
24. ישעיה י"ט, ו: דללו.
25. בראשית כ"ה, כב: ויתרצצו.
26. = בתנועת חירק (עי"פ המינוח הערבי).
27. איוב כ', ה: רנת.
28. ירמיה מ"ט, כח: ושדדו. מאחר שדוגמה זו מובאת בהתייחסו לתנועת חירק הקודמת לשווא, משער
דוקעס (במהדורתו), כי הנוסח שלפני חיוגי היה בחירק בשי"ן, ולא בקמץ קטן.
29. נחמיה י"ב, לו: מללי גללי.
30. והגוי כחטף פתח.
31. יונה אבן גינאח, ספר הרקמה, מהד' וילנסקי, ירושלים תשכ"ד, עמ' קצד, ש' 18.
32. = חיוגי.
33. הוא ספר אותיות הנח והמשך.
34. כלומר: שווא "הדומות" הנע יסומן בחטף פתח.

רד"ק ממשיך את דרך קודמיו, חיוגי וריב"ג, וקובע אף הוא כן³⁵: "וכאשר נכתבו בתיבה שתי אותיות הדומות אם תקדם להם תנועה גדולה ינוחו³⁶ שתייהן כמו סָבּוּ את העיר (יהושע ו')³⁷, פּוֹנְנוּ ידיך (שמות ט"ו)³⁸, מדוע שוֹבְבָה (ירמיה ח')³⁹, והדומים להם, וכשתקדם להם תנועה קטנה יבליעו האחת ולא יבארו קריאת שתייהן אלא יקראו שתייהן כאחת בחטיפות כמו רְבֹבוֹת אפרים (דברים ל"ג)⁴⁰, כי קָלְלַת אלקים תלוי (שם כ"א)⁴¹, כי רִנְנַת רשעים מקרוב (איוב כ'), הִנְנוּ אתאנו לך (ירמיה ג')⁴³, חֲקָקִי און (ישעיה י')⁴⁴, וכן בארמית לְבָבָה⁴⁵ וְלִבְבָד (דניאל ד')⁴⁶, ופעמים יבארו שתייהן אע"פ שתקדם להם תנועה קטנה, אבל ישימו מאריך עם התנועה הקטנה ובאות הראשונה מן הדומות שו"א ופתח, כמו צָלְלִי (ירמיה ו')⁴⁷, מְלָלִי, גְלָלִי (נחמיה י"ב)⁴⁸, הַמְלַקְקִים בידם (שופטים ז')⁴⁹, קול יְלָלַת הרועים (זכריה י"א)⁵⁰, רְבֹבוֹת אלפי ישראל (במדבר י', לו)⁵¹, בְּרִבְבוֹת נחלי שמן (מיכה ו')⁵², קָלְלַת יותם בן ירובעל (שופטים ט"ו)⁵³, כן קָלְלַת חנם (משלי כ"ו)⁵⁴. נמצאנו אומרים: למן בן־אשר (המאה ה־9) ועד רד"ק (המאה ה־13) לא מצאנו ששווא "הדומות" היה נע בכל תנאי. ובאופן ברור יותר: בן אשר, חיוגי, ריב"ג ורד"ק גרסו, כי שווא שאחר חירק לא מתוג הגוי כנח. וקשה לשער, כי כך גרסו רק להלכה, אך למעשה הגוהו כנע.

דעת הבחור

ר' אליהו בן אשר הלוי בחור אשכנזי כך הוא כלל את כללי השווא⁵⁵:

יִלְלַל הַבָּא בְּרֵאשׁ תִּיבָה וְהוּא בָּהּ	וְכֵן דִּין כָּל שְׂנֵא שְׂנֵי בְּעַת בָּא
לְעַקֵּר אֹו לְאַחַד הַצָּרְכִים:	בְּתוֹךְ תִּיבָה שְׂנֵים בָּהּ סְמוּכִים:
יִקְדְּמוּהוּ חֲמִשָּׁה הַגְּדוּלִים	הֵלֵא בְּסוּף שְׂנֵיהֶם נַח אֲבַל רֵאשׁ
וְהִמָּה אֹו בְּמֵאֲרִיכִים מְשׁוּכִים:	לְעוֹלָמִי עַד שְׂנֵים לֹא כְרוּכִים:
הֵלְכָה זֹאת לְאוֹתִיּוֹת חֲזָקוֹת	לְעַת הוּא בָּא בְּרֵאשִׁית הַדְּמוּיוֹת:
וְהוּא תַחְתָּם לְדַמְיוֹן הַנְּסִיכִים:	וְהִנְנִי הוּא אֲשֶׁר מוֹרָה נְבוּכִים:

35. דוד קמחי, ספר מכלול, מהד' ריטטענבערג, ירושלים תשכ"ו (ד"צ ליק תר"ם), דף עא ע"ב.
 36. וריטטענבערג מעיר על כך, שכוונת הכותב היא "ינועו".
 37. יהושע ו', טו.
 38. שמות ט"ו, יז.
 39. ירמיה ח', ה.
 40. דברים ל"ג, יז.
 41. דברים כ"א, כג.
 42. איוב כ', ה.
 43. ירמיה ג', כב (וצ"ל: אַתְּאנו).
 44. ישעיה י', א.
 45. דניאל ד', יג.
 46. דניאל ה', כב (וצ"ל: לְבָבָד).
 47. ירמיה ו', ד.
 48. נחמיה י"ב, לו.
 49. שופטים ז', ו.
 50. זכריה י"א, ג.
 51. במדבר י', לו.
 52. מיכה ו', ז.
 53. שופטים ט', נז.
 54. משלי כ"ו, ב.
 55. בפרקי אליהו, ירושלים תשמ"ח (מהד' צילום של הדפוס הראשון, פיזארו ר"פ).

הבית האחרון ("לעת־נבוכים") הוא הנוגע לענייננו. שיר זה מלמדנו, כי כאן⁵⁶ טרם קבע הבחור את סימניו לחמשת השואים הנעים, והוא סידרם כאן בסדר שונה מזה שנקבע על־ידי מאוחר יותר⁵⁷. אף השם "הדומות" שניתן לשווא דידן אין הוא מובא כאן, אלא "הדמויות" (ואפשר שמתעמי משקל כך קראהו כאן)⁵⁸. וכשקבע, מאוחר יותר, את סימני השווא הנע, כך הוא אומר על שווא "הדומות"⁵⁹: "כשיהיו ב' אותיות דומות והראשונה בשווא הוא נע כמו הללויה שהלמ"ד הראשונה אינה דגושה ומכל מקום נקרא השווא נע בעבור שני הלמדין, וכן הננו השווא נע בעבור שני הנונין".

לכאורה נראה מדבריו של הבחור, שכל שווא "הדומות" הגוי כנע, ללא כל התניה. ואולם ברגרין⁶⁰ משער, שגם הבחור הגה שווא "הדומות" כנח במלים בודדות במקרא, כגון: חַנְנִי⁶¹, יְשָׁדִם⁶².

דעת "מנחת-שי"

"מנחת-שי", בהעירו על מלים שיש בהן "הדומות", עוסק בשאלת סימונו של השווא, ולא במימושו הפונטי. המימוש הפונטי, למרות שאינו נזכר בשיטין, נוכל לראותו ביניהן. נביא כאן את דבריו של מ"ש לכל המלים שזכרו עד כאן במאמרנו (לפי סדרם בכתובים):

ויתרצו (בר' כ"ה, כב): הצד"י בשווא לבדו לפי דרכנו.

רבבות (במ' י, לו): מצאתי כתוב בדקדוק ישן רבבות כולם בחטף פתח בכל לשון כמשפט חוץ מן והן רבבות שהוא בחטף לבד עפ"ה וכן ערבות מערבות בכל לשון הם בחטף פתח חוץ מן ויעל משה מערבות מואב שהוא בחטף לבד עפ"ה ע"כ. וכבר כתבתי בריש פרשת לך לך שזהו מחלוקת בין הספרים ובמקצתן כולן בשווא לבד.

קללת (דב' כ"א, כג): הלמ"ד בשווא לבדו ומה שכתב בעל מכלל יופי בזה למד מהמכלול דף צ"ד ודעתי הוא כמו שכתבתי בריש פרשת לך לך ומשלי כ"ו ודוכתי אחריני.

רבבות (דב' ל"ג, יז): הבי"ת בשווא לבדו בכל הספרים כמ"ש בפרשת בהעלותך על רבבות אלפי ישראל.

המלקקים (שופ' ז', ו): ובדף צ"ד הביא⁶³ מלה זו עם אחרות שכאשר נכתבו שתי אותיות דומות פעמים יבארו שתיהן אע"פ שתקדם להם תנועה קטנה אבל ישימו מאריך עם התנועה הקטנה ובאות הראשונה מן הדומות שו"א ופתח וכבר כתבתי בריש פרשת לך לך שזהו חילוף בין הספרים כי במקצתן כל מלות אלו בחטף פתח ובמקצתן כולן בשווא לבד.

56. "פרקי אליהו" נכתב בשנת ר"פ.

57. בפרקי אליהו תמצא ביאור לדברי השירה, והביאור הוא משל הבחור עצמו (וראה על כך הערתו של שי אברמסון במבוא למהד' הצילום של הדפוס הראשון (פיזארו ר"פ), ירושלים תשמ"ח).

58. ומ"מ בחביאו את סימני השווא הנע ("סימני הבחור") קראהו "הדומות" (כך ניקד), ולא "הדומות" (כך ב"מסרת המסרת", ויניציאה רצ"ח עמ' נ"ו).

59. שם שם.

60. ע"י 171 הע' 4.

61. תהלים ט', יד.

62. ירמיה ה', ו.

63. המכלול.

קללת (שופ' ט', נו) : הלמ"ד בשוא לבדו בכמה מדוייקים. עיין מ"ש לעיל סימן ז' על המלקקים.

הננו (ירי ג', כב) : בקלות שני הנוניין ובשוא הראשונה ע"פ המסורת כמ"ש ביהושע ס"י"ט.

ישדום (ירי ה', ו) : כן⁶⁴ כתוב בספרים מדוייקים ובהללי וכתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף קפ"א ובשרשים שבא שלם ונקוד על דרך החסר כמו שהיה בחסרון הכפל יְשָׁדָם כי נקוד השלם היה יְשָׁדָם כמו ישמרם והוא מהקל ויתכן היותו מבנין פועל הכבד הדומה למרובע מן יְשָׁדָד מצבותם (הושע י') ובא כמשפטו והוא הנכון עכ"ל. ולכל האופנים קריאת השי"ן בקמץ חטוף כמו ושדדו את בני קדם (ירמיה מ"ט) שדדה נינוה (נחום ג') ועין בספר הרכבה אות י' ומ"ש בס"ד במזמור ט' על חננני.

צללי (ירי ו', ד) : במדוייקים הלמ"ד בשוא לבדו והצד"י בלא מאריך ויש מהם שהצד"י במאריך ומה שכתב בעל מכלל יופי במקום הזה הוא לשון המכלול דף צ"ד ומה שעלה על לבי בענין זה כבר כתבתי בריש פרשת לך לך.

ושדדו (ירי מ"ט, כח) : בקמץ חטוף בפלס חרבו מאד רד"ק בפירוש ובשרשים ובמכלול דף י"ט וכן בס"א כ"י מסורת עליו לית חטף קמץ ועיין מ"ש בירמיה ה' על ישדום.

ברבבות (מיכ' ו', ז) : עי' בריש פרשת לך לך על אברכה מברכיך. יללת (זכי י"א, ג) : הלמ"ד בשוא לבדו כמנהג ומ"ש המכלל יופי הוא העתק מהמכלול דף צ"ד ועיין מ"ש בשופטים ז' על המלקקים.

חננני (תהי ט', יז) : יש ספרים שהחי"ת בפתח ואם כן הוא צווי מבנין פעל הדגוש בשקל למדני ונרפה הנו"ן כמו בהתחננו אלינו (בראשית מ"ב, כא) וזהו דעת רד"ק בפי וכן כתב הוא עצמו בסי' מכלול ד' קפ"ב בשם ר' יהודה ואח"כ אמר שנמצא במקצת ספרים בקמץ וכן הוא ברוב ספרים שלנו ואם כן הוא צווי מהקל בשקל חקרני אל וקריאתו בק"ח בעבור השוא הבא אחריו גם כי הוא נע בפגישת שני הנונין וכ"כ ר' אליא בספר ההרכבה אות החי"ת ובעל לית חן בפרק רביעי מהשער השביעי שלפי הספרים שהחי"ת בקמץ הוא חטוף וכיוצא בזה כתבתי בירמיה ה' על ישדום ובשי"ה ז' על שררך אגן הסהר.

קללת (משי כ"ו, ב) : הלמ"ד בשוא לבדו כמ"ש בפי' כי תצא ושופטי והם ג' במסורת. מללי גללי (נחמי י"ב, לו) : ברובן של ספרים מדוייקים שמות אלו שניהם במאריך ובחטף פתח וכ"כ ר' אליא המדקדק בפרקי שירה שיר י"ב ועיין עוד מ"ש המדקדק בהגהת מכלול דף צד והגהתו היא על דפוס קושטאנטינא. ומה שכתב שם אבל מללי אינה מן המנין ר"ל אבל חללי וכבר הרוחתי בזה הענין בריש פרשת לך לך עיין מ"ש שם. מדברי מ"ש עולה, כי בכל המופעים שהבאנו הוא מסמן שווא⁶⁵ (ולא חטף), חוץ מ"מללי" ו"גללי" (נחמי י"ב, לו) — שמסמן בחטף ובמאריך — ושלושה מופעים של "הדומות" שבהם לא הכריע (רבבות — במי; המלקקים, ברבבות — מיכ'), אך מציין אפניה ללך-לך, וכך הוא אומר שם⁶⁶ : "וכן במלה שיש בה שתי אותיות דומות והראשונה

64. יְשָׁדָם.

65. וכנראה ללא מאריך לפניו, ורק במקום אחד (צללי — ירי ו', ד) נדרש על אתר לשאלת המאריך, ולא הכריע.

66. ברי י"ב, ג.

ראויה להנקד בשוא אז תנקד בחטף כמו רבבות אלפי ישראל וכן בהררם שער לפי מקצת ספרים כמו שכתב ר' אליה בסי הרכבה אות הביית במלה זו. וכתבו שיש מהן יוצאים מן הכלל ובמכלול דף צ"ד כתב ז"ל ופעמים יבארו שתייהן אעפ"י שתקדים להם תנועה קטנה אבל ישימו מאריך עם הת"ק ובאות הראשונה מן הדומות שוא ופתח כמ"ש במזמור י"ז על ממתים ובפי בהעלותך על מלת רבבות ואנכי לא ידעתי איזה יכשר הזה או זה או אם שניהם טובים. ואני בתומי אלך בדרך הספרים שהם כולם בשוא לבד והמדקדק לקרותן כהוגן תבא עליו ברכה".

מבעיית הסימון שהעלה רד"ק ומהעדפתו את הסימון בשווא לבד עולה, כנראה, שה"כהוגן" שאליו נתכוון הוא ביצוע של שווא נע. מ"ש הגה, כפי הנראה, כל שווא, ללא יוצא מן הכלל, כשווא נע. ואפי' שווא "הדומות", שהבחור הגה אותו כנת, לדעת ברגרין⁶⁷, ר"ל: השווא אשר ב"הַנְנִי", מ"ש הגה אותו כנע. האסמכתאות, שמביא מ"ש לענין "חנני" מרד"ק ומהבחור, הן באשר לטיבה של תנועת החיית (קמץ חטוף), ולא באשר לטיבו של השווא שבנו"ן. מסתבר, שמ"ש הגה את שווא "הדומות" כנע גם כאשר לא קדם לו מאריך.

אמור מעתה: ע"פ מסורת ההגייה הספרדית, מראשיתה המתועדת (בן אשר) ועד ימינו של מ"ש (שהמדקדקים הספרדיים הם נר לרגליו), הלך שווא "הדומות" הלך והתנועע, ר"ל: הלך ונעשה נע יותר ויותר, עד שמ"ש אינו מותר, ולו מקרה אחד (ועכ"פ לא מצאנו אשר כזה), בחזקת נח.

מהלכה למעשה

ומכאן לימינו שלנו. מאחר שמסורת ההגייה הספרדית היא היא השלטת ברחובנו, נדבק בה, ולאורם של חכמינו האחרונים נלך ("מנחת שיי"): כל שווא "הדומות"⁶⁸ כשווא נע נבצעו. הצורה "צדדי" כתקנה נקראנה, בהיחטפות הקמץ, צַדְדִי⁶⁹, ומימוש הפונטי של השווא יהיה כשל שווא נע, sidede.

ובכוונה תחילה סייגנו עצמנו למסורת ההגייה הספרדית, שכן שונים הם פני הדברים במסורת ההגייה התימנית. במסורת זו⁷⁰ השווא הוא נע כשיש לפניו מתג (והמתגה במסורת זו שונה מהנהוג בדפוסים), וב"חקקי-און"⁷¹, למשל (מקום שאין מתג), השווא הוא נח. בנוסף לזה יש ששה מופעים של שווא "הדומות" ההגוי כנח למרות שיש מתג לפניו. על השווא הנת הזה (אשר ב"הדומות") קבע מורג⁷², שכדי להימנע מהגיית צַלְלִי⁷³

67. עי' 171 העי' 4.

68. ועדיין לא נגענו בשאלת ד', טי הקודמות לתי' (כגון: הקצדתי, נשמיטת), אך ראה ברגרין עמ' 176-177.

69. ולא צַדְדִי, המאפשרת הימנעות מהתמוזדות עם צַדְדִי (אם השווא נח, מה בינה ובין צַדִי, ואם הוא נע, תיווצר הגייה "משונה", sidede).

70. וראה בפירוט שי מורג, העברית שבפי יהודי תימן, ירושלים תשכ"ג, עמ' 144-145.

71. ישעיה י', א.

72. ראה העי' 70, ושם עמ' 145.

73. דרך אגב, הגיית השווא כאן כנח, בגדר דוגמה תיאורטית היא אצל מורג, שכן שם עמ' 144 קבע, ששווא צַלְלִי הוא נע בפי הקוראים, שכן הם מקיימים כאן מתג. ומעניין לציין, שמחברת התיגיאן (העברית) קובעת, שאין כאן מתג. וראה על כך אבשלום קור, מחברת התיגיאן העברית מקורותיה וזיקתה אליהם... עבודת מ"א, אוניברסיטת ת"א תש"ס.

כ־צְלִי נוהגים הקוראים לקיים רווח־מה בין הברה להברה (sil/le) או להגות את העיצור הראשון בלויית תנועת עזר חטופה ביותר (הַנְּי = hin^oni), שכמעט אין להבחין בה בשמיעה.

ובאשר להוראה בבית־הספר כך נראה לי. שתי מטרות (לפחות) יש בהוראת כללי השווא בבית הספר התיכון:

האחת היא מטרה מעשית; כוונתנו לתת בידי תלמידנו כלים, שעל פיהם יוכל לבור לו קריאה מדוקדקת אם ירצה בה.

השנית היא מטרה "למדנית" רחבה יותר; כוונתנו לאפשר לתלמידנו ליצור לעצמו מיומנות בידיעת הלשון (ידיעת ניקוד, למשל). להשגת המטרה השנייה אפשר, שלא ללמד את שווא "הדומות", ואדרבא אפשר שהימנעות מהתעסקות בו, בשלב הלמידה הראשון, תקל על הלומד המתחיל (שכן עליו להכיר רק ארבעה כללי שווא נע, וכן תימנע ממנו הסתירה המכבידה של תנועה קטנה בהבי' פתוחה). ומכאן שאפשר לוותר עליו, על שווא זה, במעגל הלמידה הראשון. ואולם במעגל הלמידה השני יש להבהיר הבהר היטב את מעמדו של שווא מיוחד זה, בעיקר כדי להשיג את מטרתנו הראשונה, הפרקטית־המיידיית.